

LINGUISTIC CONSIDERATIONS ON ROMANIAN PHYTONIMS CREATED WITH TERMS RELATED TO THE (HOLY) CROSS

Radu Drăgulescu

Assoc. Prof., PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: Our paper aims an inventory, an interpretation and a statistical analysis of the Romanian phytonims created with the terms related to the (Holy) Cross and how it is reflected in our ethnobotany. As expected, Romanians named many plants with synonyms and words related to the term cross, undergoing specific lexical transformations, proving that the terms are long time used in Romanian language and that Phytonimy is a reliable source of linguistic thesaurus.

Keywords: Romanian phytonimy, linguistic imaginary, connotation, denotation, cross

Analiza noastră porneşte de la colaborarea cu Constantin Drăgulescu, în vederea realizării *Dicţionarului explicativ al fitonimelor româneşti*¹, care completează substanţial *Dicţionarul* lui Al. Borza², ce cuprinde, pe lângă câteva mii de nume de plante maghiare, săseşti, germane, franţuzeşti, engleze, ruseşti, ucraineene, sârbeşti, bulgăreşti, turceşti, şi 10.906 nume româneşti de plante pentru 2.095 specii. Prin publicarea *Dicţionarului explicativ al fitonimelor româneşti* şi a *Dicţionarului de fitonime româneşti*³, Constantin Drăgulescu a ridicat numărul numelor româneşti de plante cunoscute la 21.839 fitonime cunoscute până în prezent, fitonime care aparţin unui număr de 3.227 specii de plante indigene şi exotice, spontane şi cultivate. La acestea se adaugă 3.070 nume de soiuri şi 612 termeni care desemnează de părţi (organe) de plante. Astfel, fitonimia românească însumează, deocamdată, peste douăzeci şi şase de mii de termeni.

¹ Constantin Drăgulescu, *Dicţionarul explicativ al fitonimelor româneşti*, Sibiu, Editura Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

² Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1968.

³ Constantin Drăgulescu, *Dicţionar de fitonime româneşti*, Sibiu, Editura Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu, 2014.

Între fitonimele românești am identificat un număr de 73 care sunt create cu ajutorul termenului *cruce* și cu corespondente indirecte ale acestuia. Nu am analizat separat variante fonetice și lexicale ale termenilor din structura fitonimului (de ex. *cruce-crușe*, *cârstăneasă-cârstăneasă*), decât dacă denumesc specii diferite de plante, întrucât sunt variabile dialectale și nu constituie obiectul acestei lucrări, dar am individualizat schimbări ale numărului (*cruce-crucii*) sau diminutivări (*cruciță*, *cruciuliță*) întrucât țin în mod direct de denotație, de cele mai multe ori aceste variante fitonimice desemnând alte specii, dar și de conotație, diversele forme evidențiind grade diferite de afectivitate și expresivitate.

În privința posibilității studierii semantice a nomenclaturilor, Simina Terian consideră că „textemele realizează adeseori o reorganizare a opozițiilor echipolente din lexicul primar sub forma unor opoziții graduale și/sau privative”.⁴

În opinia lui Ioan Milică⁵, este important să punem în valoare „relativitatea modelelor denominative naive (empirice)”. Vocabularul popular al plantelor demonstrează că, în interiorul unei culturi, una și aceeași realitate capătă, în perioade și regiuni distincte, desemnări diverse. Nici modelul denominativ științific, nici cel popular nu epuizează codificarea integrală a caracteristicilor biologice ale plantelor, raportul relativ *nume – obiect* fiind istoric dezvoltat din mai multe unghiuri de numire. Adoptând o perspectivă diacronică asupra numirii plantelor, observăm că unele din faptele de limbă înregistrate în sincronia dicționarelor etnobotanice ca echivalențe denominative apar, în evoluția cultural-istorică a limbii, drept realizări complementare⁶.

Termenul *cruce* provine din lat. *crux*, *-cem*⁷ și desemna inițial obiectul de tortură utilizat în antichitate pentru pedepsirea și uciderea răufăcătorilor condamnați la moarte prin răstignire. Este atestat cu această semnificație, la 1581, în *Evanghelia* lui Coresi 69/30⁸: „Altă moarte nu era mai spurcată... decât ... moartea cruciei”. Cu semnificația de lemn pe care a fost

⁴ Simina-Maria Terian, *Textemele românești. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale*, Iași, Institutul European, 2015; a se vedea și „Premise pentru o poetică a textemelor”, în: *EITM5*, Târgu Mureș http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part41.pdf.

⁵ Ioan Milică, *Imaginarul creștin în denumirile populare românești de plante III*, în *Limba Română*, nr. 5, anul XXIV, 2014 și <http://www.cntdr.ro/sites/default/files/cs2013/cs2013a25.pdf>, accesat la 9 octombrie 2016.

⁶ *Ibidem*.

⁷ DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010; a se vedea și Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2002, p. 258.

⁸ *Apud* DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010.

răstignit Isus Hristos apare în *Tetraevngheul* de la 1574⁹: „Isus... purta crucea lui”. În sens conotativ este întrebuințat ca sinonim pentru durere, suferință adâncă, drumul vieții sau destin. În opinia lui Vinereanu, ar trebui avut în vedere faptul că, în albaneză, pe lângă forma kryq și derivatele sale cu conotații creștine, există și fem. kryke cu alți derivați, care au înțelesul de „cruciș, încrucișat, răscruce”, neavând nimic comun cu crucea creștină. În limba română am avea o situație similară, iar pentru că în ambele limbi există același fenomen, am putea conchide că aceste forme provin din preindeur. *(s)kreuk- „a curba, a încovoia”, din care Walde derivă lat. crux¹⁰.

Odată cu răspândirea creștinismului, crucea reprezintă un simbol polivalent cu adânci semnificații și un semn al credinței și al apartenenței la o anumită comunitate (religioasă). De-a lungul istoriei a fost pusă în relație cu o serie lungă de rituri, secte, ordine, grupări religioase, civile, militare, ezoterice sau nu, mituri, legende, obiceiuri și credințe populare etc. Din acest punct de vedere, crucea a cunoscut o serie de modificări, existând astăzi cruce grecească, egipteană, latină, papală, rusească, roșie, de Malta, a casei, a molidului etc. În majoritatea covârșitoare a cazurilor are efecte de curățire sufletească și chiar de exorcizare. Absența ei nu poate aduce decât lucruri rele cu sine¹¹, iar oamenii din popor au încercat să acționeze mereu „sub semnul crucii”. Obiectelor în formă de cruce li se atribuie proprietăți divine, în special având proprietatea de a sfinți locuri, de a feri purtătorul de primejdii și chiar de a alunga spiritele rele sau dracii, inclusiv pe Necuratul. Ridicarea ei lângă morminte indica faptul că decedații care odihnesc acolo sunt creștini. Dacă o aflăm pe turla unei biserici, vom înțelege, de regulă, că acel locaș este unul creștin ortodox, o „Biserică dreptcredincioasă”. Constituie un model de cusătură, întâlnit adeseori pe ii, dar și pe alte obiecte de uz casnic. Denumeste pretcele, trepcele, bețele puse cruciș în interiorul stupului pe mai multe rânduri, pentru a susține fagurii. Cruci se numesc și gratiile în formă de cruce ale ferestrelor, ramele care se așează pe fântâni și de care se fixează stâlpii și tot astfel se numesc și părțile în formă de cruce ale vârtelniței. Cruce se numește în Moldova sâmburele de nucă. Desenată înaintea unui nume, indică faptul că persoana care purta acel nume a decedat. Pus înaintea unui cuvânt, indică faptul că acel cuvânt a ieșit din uz.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Mihai Vinereanu, *Dicționar etimologic al limbii române*, București, Editura Alcor Edimpex, p. 283.

¹¹ „Dacă ouă găina o stârpitură de ou și ține cineva stârpitura ceea subsioară nouă zile și nouă nopți într-o casă pustie, fără semn de cruce ori icoană, iese... dracul.” T. Pamfile, *apud* DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010, p. 924.

Acest termen este implicat în crearea unei multitudini de expresii, proverbe și zicători românești, indicând vechimea lui și rolul său spiritual, afectiv și social (fapt demonstrat și de mulțimea de derivate și diminutive precum cruciță, cruciuliță, crucișoară, cruceliță, cruciliță etc.): a pune cruce, a trage cruce „a încheia, a termina (cu) ceva/cineva, a uita, a părăsi”, a găta cu crucea „a muri”, cruce de aur cu sensul de ”ferească Dumnezeu” (în special, în Moldova și Bucovina) atunci când cineva pomenește numele diavolului, cât crucea, cât o cruce „înalt(ă), voinic(ă), dar și foarte frumoasă”, cruce de voinic „în toată puterea, fără frică”, cruce de muiere „destoinică, harnică”. În Transilvania, se folosește între femei cu sensul de „soro, lele”, probabil prescurtare de la „soro de cruce”¹², a scoate crucile „procesiune”, crucea mireșii „cununa împletită la nunți”, cruce de grâu „jumătate de claie de snopi de grâu în formă de cruce” (numite în Dolj cârstace, în Olt cârstă, cârstață), cruce de spic, cruce de păpușoi, cruce care cascade „jucărie făcută din spic de păpușoi și întâia frunză de sub el”¹³, crucea căruței, crucea carului, crucea trăsurii (la fiecare există o cruce dinapoi și o cruce dinainte), cruce mare, crucea înaintașilor, crucea urzelii, crucea pânzei, crucea morii, crucea de la Comarnic, crucea vâslei, crucea spinării „osul sacru”, crucile satului, crucile mesei, a i se face cuiva calea cruce, a i se face calea cruce cu cineva, a da cu crucea peste cineva „a întâlni pe neașteptate”, a se uita în crucea cuiva „drept în ochi”, crucea amiezii, crucea miază-zi, crucea zilei, crucea nopții, a-și face cruce, a-și face cruce cu stânga „a se mira de ceva, dar și a cobi”, a-i ridica cuiva sfinte cruci „a înjura”, bata-l crucea (poate avea și sens jovial), ucigă-l crucea, frați de cruce. După denumirea din limba germană (Kreuz), a ajuns să desemneze trefla în jocurile de cărți și creștării, cf. pol. krajcar, grajcar, magh.krajcar, monedele (a suta parte dintr-un florin) folosite în perioada imperiului habsburgic (emise însă la 1271) și care aveau pe avers o cruce dublă. Cruce se numește cea de-a zecea din cele douăsprezece figuri ale jocului de călușari¹⁴. Crucea babei sau După cruci se numește un joc de copii. În chirurgie se folosește un pansament numit cruce de Malta.

În fitonimia românească am identificat, spuneam, 73 de fitonime create cu ajutorul termenului *cruce* și cu corespondente indirecte ale acestuia. Cel mai important este cruș- cu semnificația „sânge, însângerat”, asupra căruia vom insista la fitonimele în cauză (crucea-feciorului, crucea-voinicului, iarba-crucii, crușin, cuscrișor, cuțcrișor etc.). De cele mai multe

¹² A se vedea DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010, p. 925.

¹³ Pamfile *Apud* DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010, p. 925.

¹⁴ *Ibidem*, p. 926.

ori legătura dintre cruce și sânge se face în denumirile respective prin legende și credințe conform cărora plantele în cazură se aflau sub crucea pe care era răstignit Mântuitorul și picuri din sângele acestuia ar fi curs pe flori sau frunze. Fitonimele sunt explicate și enumerate mai jos, alfabetic, precizând pentru fiecare denumirea științifică și pot fi grupate, din punct de vedere al formării lor, în cel puțin șapte categorii.

Dintre fitonimele analizate, 32 sunt concentrate într-un termen unic: *aerel, aliluia, angelică (și variante), bisericuțe, castravan, cărstănească (și variante), cârciumăreasă, cărstăeasă (și variante), clujănci, corcani, crastavan, crâșmărese, creastă, creștinească, cruce, cruceliță, crucișor, cruciță, cruciuliță, cruciulițe, crusei, crușân (și variante), cruțăța (și variante), cuțcrișoară, însângerată, petimbroadă, pistolnic, răjnică, rijnică, sânghel, troițe, zbârciogi.*

Treizeci se compun din doi termeni, dintre care 6 sunt formate prin hipotaxă, dintr-un substantiv în nominativ și un atribut adjectival, exprimat printr-un adjectiv calificativ: *buruiene-sfinte, crucea-mare, cruce-mare, cruce-mică, cruciuliță-lânoasă, cruciuliță-păroasă*, iar 22 sunt construite prin hipotaxă, dintr-un substantiv în nominativ + substantiv în genitiv, alcătuind un atribut substantival genitival: *chelea-crucii, crucea-feciorului, crucea-florilor, crucea-pământului, crucea-păștii, crucea-pâinii, crucea-popii, crucea-rușilor, crucea-spinării, crucea-untului, crucea-vacii, crucea-voinicului, crucița-muntelui, feriga-crucii, floarea-crucii, foaia-crucii, frunza-crucii, iarba-crucii, părul-crâjei, sclipeții-crucii, spinul-crucii, ziua-crucii*. Două sunt construite prin parataxă, din două substantive în nominativ, cel de-al doilea reprezentând o caracteristică¹⁵: *poamă-cruce, viță-cruce*.

Din trei termeni se compun 8 fitonime. Șapte se formează prin hipotaxă, dintr-un substantiv în nominativ + prepoziție simplă + substantiv în acuzativ, formând un atribut substantival prepozițional: *crastavan-de-munte, crucea-Sfântului-Petru, cruce-de-fier, cruce-de-piatră, cruciuliță-de-munte, flori-în-crângi, flori-în-cruci*; un fitonim conține un substantiv articulat hotărât, în nominativ + articol demonstrativ + adjectiv calificativ: *crucea-cea-mare*.

Un fitonim este compus din patru cuvinte: un substantiv în nominativ + prepoziție compusă + substantiv în acuzativ, formând un circumstanțial de loc: *iarbă-de-sub-cruce*.

¹⁵ A se vedea Valerica Sporiș, *Note pe marginea naturii adjectivului din perspectiva relației cu substantivul, verbul și adverbul*

http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari2/Valerica%20Sporis.pdf

Chiar dacă, la origine, multe dintre aceste configurații semantice au reprezentat metafore insolite, ele și-au pierdut, prin „repetare”, orice valoare „poetică”, devenind astfel expresii convenționale¹⁶.

Am adoptat ortografia propusă de DOOM2, conform căruia se scriu cu cratimă substantivele compuse cu unitate semantică și gramaticală mai mică decât a celor scrise într-un cuvânt, eventual, cu articulare și flexiune și la primul element, având structura substantiv + prepoziție + substantiv, substantiv + substantiv în nominativ, substantiv (articulat) + substantiv în genitiv. De asemenea, DOOM2 prevede generalizarea scrierii cu cratimă a compuselor nesudate care denumesc specii distincte de plante¹⁷:

Aerel (*Laser trilobum*, *Laserpitium latifolium*, *Laserpitium pruthenicum*): posibil din aer, procovăț „văl cu care se acoperă Sf. Potir sau vasele liturgice; poalele icoanelor, pânză pe care este înfățișată înmormântarea simbolică a lui Isus Hristos, scoasă din altar în Vinerea Paștelui și așezată pe masă în mijlocul bisericii” < medio-gr. aér¹⁸ cf. paleo-sl. airŭ. Legătura ar putea-o face frunzele în formă de cruce ale speciilor *Laser trilobum* și *Laserpitium latifolium* ori mirosul plăcut al speciilor de *Laserpitium*. Posibil, totuși, ca *Laser trilobum* să se numească aerel din confuzia cu *Laserpitium latifolium*. Rușii, bulgarii numesc air iar polonezii ajer specia *Acorus calamus*, cu rizomul plăcut mirositor (aromat). Lituaniienii spun și ei ultimei specii ajeras, airas. Aerel se numește însă și rășina extrasă din rădăcina speciei *Ferula Assa foetida*, o substanță cu miros urât și grețoasă la gust care se folosește în farmacie/medicină¹⁹.

Alilua (*Oxalis acetosella*): din coresp. fr. alléluia < gr. ἀλληλούια < ebr. halelûyāh, hallelu-Jah „lăudați-l pe Yahve/Dumnezeu”, la noi, posibil din greacă prin mijlocire slavă. Legătura între nume și plantă o face forma de cruce a frunzei trifoliolate, împreună cu înflorirea speciei în preajma Învierii Domnului (Paști).

Angelică, angelină și coruptul **aglică** (*Angelica archangelica*), **anghelină, anghilină** < livr. angelica, ngr. anghélika. < gr. angelos „înger”, redând o veche credință conform căreia un înger ar fi dezvăluit oamenilor calitățile medicinale ale speciei. A nu se confunda cu

¹⁶ Simina Terian, „Premise pentru o poetică a textemelor”, in *EITM5*, Târgu Mureș http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part41.pdf.

¹⁷ DOOM2, p LXX-LXXIII.

¹⁸ DLR, Tomul I, Litera A-B, București Editura Academiei Române, 2010, p. 54.

¹⁹ Panțu *apud* DLR, Tomul I, Litera A-B, București Editura Academiei Române, 2010, p. 54.

anghinarea. Mirosul aromat al plantei și conformația frunzei în formă de cruce au condus la atribuirea acestui nume. Tot angelică se numesc speciile *Angelica sylvestris* și *Conium maculatum*, datorită asemănării cu *Angelica archangelica*. C. Drăgulescu²⁰ atrage atenția că, dintr-o eroare i s-a atribuit și ghimpelui *Ruscus aculeatus* numele angelică; probabil s-a confundat bg., scr., rus. iglica/iglița („igliță, croșetă” care este, în același timp și numele speciei *Ruscus aculeatus*) cu aglica, formă trunchiată din angelica; există și o angelică-de-pădure (*Angelica sylvestris*), fitonimul românesc reproducându-l pe cel științific; angelică-sălbatică (*Angelica archangelica*, *Angelica sylvestris*), angelină-sălbatică (*Angelica sylvestris*); ambele specii cresc spontan, în stare sălbatică, prima este însă și cultivată în scopuri medicale.

Bisericuțe (*Scilla bifolia* sau *Hepatica nobilis*): < lat. basilica < gr. βασιλική οικία „locuință regească”. Prima specie, numită și viorea, este un simbol al primăverii, al renașterii naturii, al învierii. Florile conțin uleiuri volatile, iar planta are multiple întrebuințări în medicină. *Hepatica nobilis* are frunza în formă de cruce și acest fapt a sugerat denomi-nația.

Buruene-sfinte (*Chelidonium majus*): nume sugerat de frunza care, cu oarecare imaginație, seamănă cu o cruce < slav. burjanŭ. Al doilea termen provine din slava veche СВЯТЬ și este deja prezent în *Psaltirea Scheiană*: „Domnul sfântu se nu laude-se preamândrul cu preamândriia sa”²¹, în *Cuvente den bătrâni*: „D[u]hul sv[i]ntu iase de la H[risto]s”²², în *Cartea cu învățătură* a lui Coresi „Duhul sfânt spre ucenicii săi apostoli varsă”²³ sau în *Biblia* de la București: „Dumnezăiască scriptură care nu iaste dentr-alt fără cât den darul duhului sf[â]nt”²⁴. A se vedea și crucea-voinicului și sângele-voinicului.

Castravan (*Cirsium erisithales*, *Cirsium oleraceum*, *Sonchus arvensis*): după DLR, posibil derivat din slav. krasota „frumosețe, roșeață”. De asemenea, par a fi în legătură cu castravete, crastavete ori cu verbul a cresta „a tăia”, frunzele plantelor fiind sectate. În opinia lui C. Drăgulescu²⁵, verbul a cresta, la rândul lui, ar putea proveni din rad. i.-e.

²⁰ Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

²¹ 320, apud DLR, Tomul XIV, Litera Scladă-Spongios, București Editura Academiei Române, 2010.

²² II, 415/13, apud DLR, Tomul XIV, Litera Scladă-Spongios, București Editura Academiei Române, 2010.

²³ 2, apud DLR, Tomul XIV, Litera Scladă-Spongios, București Editura Academiei Române, 2010.

²⁴ Prefața 5/1, apud DLR, Tomul XIV, Litera Scladă-Spongios, București Editura Academiei Române, 2010.

²⁵ Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

*(s)ker- „a tăia” > *kre-s-t sau i.-e. *k'es- „a tăia”, forma nominală *kestro-m „cuțit, instrument de tăiat”, din care și lat. castrare „a castra” (eventual de comparat cu scr. skresati „a tăia”) și deosebește două semnificații: una de plante cu asperități (*Cirsium erisithales*, *Cirsium oleraceum*, *Sonchus arvensis*) și alta de plante cu (frunze în formă de) cruce (*Angelica sylvestris*, *Chaerophyllum aromaticum*), cf. bg. krăst „cruce”, scr. krstata „cruciată”; a se vedea crucea rușilor, creștăneasă, angelică.

Cărstăneasă, cărstăneasă, creștinească (*Ajuga laxmanni*, *Gratiola officinalis*), **cărstinească, creștăneasă, creștăneasă, creștineasă, creștinească** (*Gratiola officinalis*): etimologii populare sub influența termenului creștin (eventual Sf. Muc. Cristina). Deși există în mitologia românească Creștineasa, o ființă fantastică dotată cu calități magico-medicale, numele speciilor *Gratiola officinalis* și *Ajuga laxmanni* nu au legătură cu aceasta, ci cu scr. krstata și rus. krestonoseț „cruciată” (ex. *Galium cruciata* se numește în sârbă broćika krstata), fiindcă au frunzele dispuse decusat, câte două formând o cruce la fiecare două noduri. C. Drăgulescu²⁶ consideră că e puțin probabil să avem o mai veche temă *cresta-, cf. v.ind. cresta “bun”, speciile fiind medicinale. *Pulicaria dysenterica* apare și ea cu numele creștinească, fie dintr-o credință/legendă (francezii îi spun herbe Saint Roch), fie dintr-o confuzie (seamănă cu specii de *Inula* numite avrămească, iar acest fitonim este corespondent cu creștinească). Fiindcă atât *Gratiola officinalis* cât și *Ajuga laxmanni* se numesc creștinească, cărstăneasă și seamănă oarecum, fitonimele primei specii, avrămeas(c)ă, mila Domnului, milostivă și veninarită, s-au dat și ultimei. Această plantă este folosită într-o sumedenie de practici, ritualuri, descântece, în multe regiuni considerându-se că ea ajută mai mult decât rugăciunile/molitvele preotului. Conform DLR²⁷, denumirea avrămeasă e apropiată numai prin etimologie populară de numele lui Avram, derivat, probabil, în sensul slav. avranŭ. Denumirea cărstineasă și variantele ei fiind puse în legătură cu paleosl. krŭstŭ, „cruce”, din care și sărbătoarea Cărstov „Ziua Crucii”. Specia *Ajuga laxmanni* are frunzele decusate, dispuse câte două la un nod, în cruce.

Cărciumăreasă (*Zinnia elegans*): legătura cu subst. cărciumă „local unde se consumă băuturi alcoolice” < sl. krŭčma, cf. magh. korcs(i)ma, korcsoma, s-ar putea face fie prin

²⁶ Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

²⁷ DLR, Tomul I, Litera A-B, București Editura Academiei Române, 2010, p. 389.

comparația inflorescențelor cu paharele, fie pentru că, atât numele localului cât și al florii sugerează conceptul de cruce, întrucât, adesea, cârciumele, crâcimele, crișmele, crâjmele, crijmele, cf. lit. krysma „răscruce” și un presupus rom. *crucimă „răscruce; crâșmă”, se deschideau, la răscruci de drumuri, iar *Zinnia elegans* are frunzele dispuse în cruce/crâjă/crijă; a se vedea cărstăneasă și clujănci.

Chelea-crucii (*Descurainia sophia*): fitonim fără sens fiindcă este redat defectuos; corect ar fi chelul- curcii, adică varza-curcii; < chel „varză-creață” din germ. Kohl, cu pronunțare dialectală, cf. magh. kel(káposzia) și bg. kurka, specia fiind din aceeași familie cu varza (*Brassicaceae*) și este consumată de curci. Pe de altă parte, este posibilă și o etimologie populară după „calea crucii”, planta fiind cu succes utilizată ca leac medicinal, fiind poreclită Sophia Chirurgorum „intelepiciunea chirurgilor”. Germanii o numesc Sophienkraut și e pusă în relație cu martira Sfânta Sophia.

Clujănci (*Zinnia elegans*): fitonimul sugerează semnificația „flori de la Cluj”, dar, în realitate, este o etimologie populară în loc de *crujănci sau *crâjănci „(frunze) în cruce” din subst. crâjă, crijă „cruce”, de unde s-a format și subst. crijac „cruciat, cavalier din ordinul crucii”²⁸; a se vedea crâșmărese, cârciumărese.

Corcani (*Lactarius piperatus*, *Lactarius vellereus*), **curcan** (*Lactarius vellereus*): ar putea fi o variantă din corespondentele porcani sau gorgani ori numele redă ecologia buretelui, corci „desiș, tufiș, hățiș”²⁹. În Teleorman corcani se numesc joardele de viță de vie. În alte părți se numesc așa crenguțele nefolositoare de pe butucii de vie sau este întâlnită varianta „ramurile unui corcan”³⁰. Există și miconimul curcoi pentru o altă ciupercă (*Cantharellus cibarius*) și cu altă semnificație, cf. pol. kurka. Pentru *Lactarius* trimitem și la v.gr. korchoros „o plantă cu gust amar” și slov. horoka „amar” < sl. gorŭkŭ, ciupercile bătrâne devenind amare și chiar există o specie cu gust amar, *Lactarius vellereus* care se confundă cu *Lactarius piperatus*. Această ultimă specie de ciupercă a putut fi considerată ca fals *Lactarius piperatus*, un bastard, corcan, corci(t), corciu „bastard; degenerat, nefolositor”, cf. magh. korcs³¹. Al. Ciorănescu³² consideră însă că

²⁸ DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010, p. 907.

²⁹ Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2002, p. 239.

³⁰ Pamfile, apud DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010, p. 782.

³¹ DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010, p. 782; Cihac, II, 493, Galdi, Dicț. 88 apud Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2002, p. 238-239.

³² Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2002, p. 238-239.

termenul corcani este de origine necunoscută și desemnează un lăstar bastard, probabil o deformare de la cârcel, datorată unei schimbări de sufix, fonetismul nefiind însă clar. Termenul corci, însemnând bastard, metis, degenerat și că ar putea fi un derivat al verbului care, la rândul său, ar fi o deformare a verbului rom. a cruci „a încrucișa, a hibrida”, de la cruce.

Crastavan (*Angelica sylvestris*, *Chaerophyllum aromaticum*): a se vedea castravan.

Crastavan-de-munte (*Angelica sylvestris*) < lat. montem; a se vedea castravan.

Crâșmărese, crâjmărese (*Zinnia elegans*): nicio legătură cu crâșma, crâjma, crijma, crâcima „cârciuma” cf. sl. krůcima, bg. krůcma, sb. krčma, ci din aceeași temă cu aceasta, resp. crâjă, crijă “cruce”, cf. sl. križi. Localurile de băut se deschideau la răscruci de drumuri, iar planta are frunzele dispuse în cruce (a se vedea crucea mare, cârciumărese, clujănci). Planta se numește și crucea mare, cruci mari, fitonime care au putut da *crucimărese, din care crâșmărese. Pe de altă parte *Zinnia elegans* seamănă cu specia *Chrysanthemum indicum*, numită crijan. *Tagetes erecta* a primit numele crâșmărițe din confuzia cu *Zinnia elegans*, datorită unor nume comune (budiene, garoafe, ruji ș.a.). Eventual crâjmărese derivă din *crâja miresii „crucea miresei” iar crâjmărițe din „crija Mariței”. De comparat și cu subst. crijmă, crișmă „unguent folosit la botez” sl. križma, gr. chrisma „mir”.

Creastă (*Heracleum sphondylium*) < lat. crista, cf. scr. krst „cruce”, planta se numește și crucea-pământului (a se vedea acolo).

Cruce (*Cruciata laevipes*), denumire dată sânzienelor; frunzele formează cruci pe tulpină (privite de sus). În engleză este numită crosswort, în germană Kreuzlabkraut, în galeză Luc na croise. Se dădea, cu tărâte în hrana vacilor pentru o obșine lapte mai gras.

Crucea-cea-mare (*Abutilon theophrasti*): fructele se folosesc ca pistolnic/pistornic sau sigiliu cu care se imprimă pe prescuri și pe pâine semnul crucii; de aceea specia mai este numită și crucea popii; pentru adj. mare, a se vedea cruce-mare.

Crucea-feciorului (*Hepatica nobilis*), a se vedea crucea-voinicului (1) crusei și iarba-crucii (2).

Crucea-florilor (*Paris quadrifolia*) este percepută drept o cruce a florilor (la fel cum există o cruce a muntelui sau a pământului).

Crucea-mare (*Zinnia elegans*), a se vedea crâșmăreasă; pentru adj. mare, a se vedea cruce-mare.

Crucea-pământului (1) (*Aconitum anthora*, , *Hepatica nobilis*, *Heracleum sphondylium*, *Lathraea squamaria*, *Sedum maximum*): *Centaurium erythraea* și *Lycopodium clavatum* au fost considerate simboluri antidemonice, asemenea crucii. Prima specie are frunzele tulpinale dispuse decusat/în cruce dar are și flori roșii și s-a folosit ca hemostatic. În cazul speciei *Lycopodium clavatum* s-a făcut confuzia cu *Heracleum sphondylium*, ambele numindu-se brânca ursului. În Botanica poporană a lui S. Fl. Marian s-au notat greșit la *Pulmonaria officinalis* fitonimele crucea-pământului și crucea-vacii; a se vedea crucea-vacii.

Crucea-pământului (2) (*Ailanthus altissima*, greșit în loc de *Rhus typhina*, *Centaurium erythraea*), confuzie, numele este eronat.

Crucea-păștii (*Tanacetum vulgare*), posibil ca inflorescențele (antodiile) de *Tanacetum vulgare* să se fi imprimat pe pască pentru a o însemna cu semnul crucii.

Crucea-pâinii (*Abutilon theophrasti*), fructele se folosesc ca pistolnic/pistornic sau sigiliu cu care se imprimă pe prescuri și pe pâine semnul crucii; de aceea specia mai este numită și crucea popii; a se vedea și crucea-cea-mare.

Crucea-popii (*Abutilon theophrasti*, *Senecio barbaraeifolius*, *Senecio eraticus*), *Senecio barbaraeifolius* are frunzele ca niște cruci iar termenul popă apare, fie fiindcă este în directă legătură cu crucea, fie sub influența lui *pop-, *pap- cu semnificația „bătrân, bunic” cf. macedorom. papu „bunic”, precum în numele științific *Senecio* < lat. senex „bătrân”. A se vedea cruciuliță-păroasă.

Crucea-rușilor (*Chaerophyllum aromaticum*), are frunzele ca o cruce rusească, respectiv cu un ax vertical și șase brațe laterale, trei stânga și trei dreapta.

Crucea-Sfântului-Petru (*Paris quadrifolia*): o posibilă traducere a corespondentului sârb Petrov krst.

Crucea-spinării (*Heracleum sphondylium*): i s-a spus crucea spinării fiindcă are frunza ca o cruce și s-a folosit la calmarea durerilor de crucea spinării (*osum sacrum*) sau șale, spondiloză, cf. termen științific sphondylium.

Crucea-untului (*Cruciata laevipes* sin. *Galium cruciata*), < lat. unctum; se pune în hrana vacilor pentru a obține lapte mai gras, mai untos.

Crucea-vacii (plantă neidentificată, mică, cu rădăcini tuberizate; nu este *Pulmonaria officinalis* cum notează editorul Botanicii populare române a lui S. Fl. Marian ci *Lathraea squamaria*); < lat. vacca, v.ind. vaçã, din rad. i.-e. *ũakã „vacă”. În Botanica populară a lui S. Fl. Marian s-au notat greșit la *Pulmonaria officinalis* fitonimele crucea-vacii și crucea-pământului. Descrierea (rădăcina „creață și albă și-i făcută toată cruce în pământ” și „este bună pentru vaci...să deie lapte bun”) ne conduce spre specia *Lathraea squamaria*. Aceasta are în sol un rizom alburiu, ramificat și se dădea vacilor, amestecată cu tărâțe, ca să aibă lapte gras³³. Are și coresp. untul vacii iar rușii îi spun Petrov krst „crucea Sfântului Petru”, germanii Kreuzblume „floarea crucii”.

Crucea-voinicului (1) (*Dipsacus sylvestris*, *Hepatica nobilis*, *Hepatica transsilvanica*), frunzele sunt în formă de cruce; de ce sunt atribuite unui voinic se explică, probabil, în unele legende; pentru voinic a se vedea crucea-voinicului (2).

Crucea-voinicului (2) (*Chelidonium majus*, *Hypericum perforatum*), *Hypericum perforatum* se numește crucea-voinicului prin comasarea ideilor din cel puțin două legende și anume că sunătoarea ar fi crescut lângă crucea pe care a fost răstignit Isus, de unde numele rom. iarbă-de-sub-cruce, iarba-crucii, sângele-Domnului și germ. Kreuzblume, Kreuzchristiblüte, Blut Christi. Pe de altă parte, că sucule roșu rezultat la strivirea frunzelor este sângele unui voinic „soldat; viteaz; tânăr” < sl. vojnîkũ, de unde numele rom. iarba sângelui, magh. vérfű. Vechii greci îi spuneau androsaimon „sângele bărbatului” (la Dioscorides). De asemenea, numele ar putea sugera dispunerea crucișă pe tulpină a perechilor de frunze, de la nod la nod. Era numită în Evul Mediu fuga demonum; a se vedea și iarba-crucii (2). Pentru *Chelidonium majus* a se vedea buruien-sfinte și sângele-voinicului.

Cruce-de-fier (*Begonia masoniana*), un calc după numele englez iron cross, frunzele având un desen în formă cruce.

Cruce-de-piatră (*Senecio squalidus*) < lat. petra; crește în locuri pietroase; a se vedea cruciuliță-păroasă.

Cruceliță (*Senecio vernalis*, *Senecio vulgaris*), a se vedea cruciuliță-păroasă.

Cruce-mare (*Abutilon theophrasti*): adj. mare < lat. mare, -is, indică dimensiunile plantei. Al. Ciorănescu pune în discuție originile adjectivului românesc, pornind de la lat.

³³ V. Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

mas, marem „mascul” și schimbarea de sens explicată de Tiktin, printr-o încrucișare, puțin probabilă, cu magnus și de Bourciez prin faptul că, de regulă, masculul este mai mare decât femela. De asemenea ar trebui luată în calcul confuzia normală între mare ca vârstă și mare ca dimensiune, prezentă în majoritatea idiomurilor, derivare respinsă de Philippide³⁴. În opinia lui Vineranu, mare este temen autohton.

Cruce-mică (specie neidentificată, poate *Cruciata laevipes*): adjectivul mică cf. lat. *miccus, gr. mikkós; după M. Vinereanu termen trac-dac din i.-e. *(s)mik, *(s)me(i)k „firimitură, bucătică” sau *mei- „a mici”; ar putea aparține speciei *Cruciata laevipes* ori este în legătură cu sărbătoarea Crucea Mică din 29 august, cunoscută mai bine sub numele Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, când, probabil, se recolta planta (în scopuri medicinale).

Crucișor (*Pulmonaria spp.*) cu corespondentul cuscrișor(i), probabil, cu semantica „sângerel”, dată fiind culoarea roșie a florilor. Argumente ar fi fitonimele rom. sângele la nouă frați și germ. Blutkraut, Bluetnägele, Fleisch und Blut (*Pulmonaria officinalis*); „cruce” putând fi o etimologie populară provenită din *crușe „sânge, sângeriu”. Semnificația se regăsește și în cazul așa-zișilor frați de cruce (care se creștau la braț sau deget și își amestecau sângele); a se vedea cuscrișor.

Crucița-muntelui (*Arabis alpina*), < lat. montem; crește la munte.

Cruciță (*Sanguisorba officinalis*), a se vedea iarba-crucii (2).

Cruciuliță (*Anagallis arvensis*), s-a utilizat în tulburări ale ciclului menstrual³⁵ și are flori roșii, planta numindu-se și rocoină roșie, scânțeuță roșie; a se vedea iarba-crucii (2).

Cruciuliță (*Senecio spp.*, *Cineraria cruenta* actualmente *Pericallis hybrida*), a se vedea cruciuliță-păroasă și iarba-crucii (2).

Cruciuliță-de-munte (*Senecio carpaticus*), < lat. montem; a se vedea cruciuliță-păroasă.

Cruciuliță-lânoasă (*Senecio vernalis*), < lat. lana; a se vedea cruciuliță-păroasă.

Cruciuliță-păroasă (*Senecio vernalis*): < lat. pilosa; este lânoasă-păroasă. Speciile de *Senecio* sunt numite de români cruciuliță, cruguliță, iar de germani Kreuzkraut, de maghiari keresztfű, de ruși krestovnik, de letoni krustenes fiindcă au frunzele penat

³⁴ Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2002, p. 491.

³⁵ V. Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

sectate ca o cruce cu mai multe brațe orizontale, așa cum este crucea papală și crucea rusească. A se vedea și petimbrosă.

Cruciulițe (*Lychnis calcedonica*), poartă numele fr. croix de Jérusalem și croix de Malte.

Crusei, crușei (*Rhamnus cathartica*): probabil în legătură cu bg. kruša, rus. grușa, ucr. hrușa (păr-*Pyrus communis*), arbuștii de mai sus având frunze asemănătoare celor de păr (*Rhamnus cathartica* se numește și părul ciutei). Tot astfel macedoromânii spun păducelului (*Crataegus monogyna*) și sorbului (*Sorbus*), cu fructe asemănătoare perelor, cruș(ă). Nu excludem nici posibilitatea ca aceste fitonime să cuprindă semnificația „sânger”, cf. v.irl. crū, v.sl. krūvī „sânge”, lat. cruentus „sângeriu”, rom. crud, crunt, încruntat „însângerat, plin de sânge”, crâncen și crușit „urinare cu sânge, pătat cu sânge, înroșit”. Verbul a cruși înseamnă a vopsi cu roșu, a înroși, a păta cu sânge. *Rhamnus cathartica* are fructe negre și, din acest motiv, presupunem că numele ar putea avea înțelesul de „negru”, semnificație indicată, printre altele și de DLR³⁶.

Crușân, crușei, crușin, crușiu (*Rhamnus frangula* actualmente *Frangula alnus*), arbust cu fructe de mărimea și forma boabelor de mazăre, inițial verzi, apoi roșii, apoi negre, fapt care a condus la apropierea de culoarea sângelui. DLR indică proveniența din rut. Krušiná. A se vedea crusei și iarba-crucii (2).

Crușătea, crușătea, crușătea (*Barbarea vulgaris*): fitonimele românești ar putea veni atât din adj. crud „fraged” < lat. crudus, evidențiind folosirea plantei ca salată, cât și din corespondentul german Winterkresse „creson de iarnă”, ori din crâjă, crijă „cruce” < sl. križi, aluzie la morfologia frunzei.

Cuscrișor, cuscrișori (*Pulmonaria officinalis*): etimologie populară, probabil, cu semnificația „sângerel”, pornind de la cruș-, dată fiind culoarea roșie a florilor. Argumente ar fi fitonimele rom. sângele la nouă frați și germ. Blutkraut, Bluetnägele, Fleisch und Blut (*Pulmonaria officinalis*); a se vedea crucișor și cuțcrișo(a)r(ă).

Cuțcrișoară, cuțcrișor (*Pulmonaria officinalis*): posibil din germ. Kuhkreuz „crucea vacii”; a se vedea crucea vacii dar și cuscrișor.

Feriga-crucii (*Phegopteris dryopteris*) < lat. felicem „ferigă”, vechii greci aveau și ei pentru unele dintre specii fitonimul ptéryga din ptéryx „pană”, cu referire la forma frunzei. Are frunza în formă de cruce.

³⁶ DLR, Tomul II, Litera C, București Editura Academiei Române, 2010, p. 934.

Floarea-crucii (*Abutilon theophrasti*, *Galium baillonii*): < lat. floris; cu fructele primei specii se imprimă pe prescuri și pâine semnul crucii, iar a doua specie are frunzele dispuse pe tulpină în cruce.

Flori-în-crângi, flori-în-cruci (*Matthiola incana*): tulpina plantei este crăcoasă cf. bg. krak, granka „ramură”, iar petalele florilor dispuse în cruce.

Foaia-crucii (*Erythronium dens-canis*): < lat. folia, -am, pluralul lui folium, devenit eminin singular, la origine cu înțeles colectiv³⁷. Pe de o parte planta are frunzele pătate cu roșu-sângeri, putând fi vorba, așadar, despre o etimologie populară după *cruș- „sânge”; a se vedea crucei și iarba-crucii (2). Pe de altă parte, sau tocmai de aceea, se spune că s-ar fi aflat sub crucea pe care a fost răstignit Isus Hristos.

Frunza-crucii (*Hepatica nobilis*): după forma frunzei în cruce, cf. lat. *frondia < lat. frons, -dis.

Iarba-crucii (1) (*Cruciata laevipes*, *Galium cruciata*, *Gentiana cruciata*, *Polygala comosa*) < lat. herba; plantele fie au frunzele poziționate pe tulpină în cruce, fie au frunze cu limbul sectat în formă de cruce ori petalele florilor dispuse în cruce, fapt reliefat și de numele științifice; germanii spun speciilor de *Polygala* Kreuzblume, întrucât *Polygala vulgaris* începe să înflorească în „Săptămâna Crucii”, penultima săptămână dinaintea Rusaliilor, iar maghiarii kereszt fű, keresztgyökér, sârbii și croații križnička, polonezii krzyżownica. iar crucea-Sfântului-Petru o posibilă traducere a corespondentului sârb Petrov krst.

Iarba-crucii (2) (*Hypericum perforatum*): se poate traduce și „iarba sângelui”, a lichidul secretat de celulele frunzelor zdrobite care în contact cu aerul se înroșește. I se spune și crucea-voinicului, poate și cu sensul „sângele voinicului”. Noțiunea „sângeri” o pot îngloba și fitonimele crucea-pământului (*Centaurium umbellatum*, *Lathraea squamaria*), prima se numește și iarbă începătoare de sânge, ultima roșioară sălbatică. Posibil ca și fitonimele crucișor, (*Pulmonaria spp.*), cruciță, numită și creștăța și cârligăța, cârligătică (*Sanguisorba officinalis*), pentru plantele cu flori roșietice sau cu suc portocaliu-roșietic să conțină noțiunea „sânge”. Îndoielnică apartenența la această semantică a fitonimelor cruciuliță, cruguliță (*Senecio spp.*). Așadar o serie de fitonime sunt etimologii populare după termeni cu semnificația „sânge” (a se vedea crucei);

³⁷ DLR, Tomul VI, Litera F-I/Î, București Editura Academiei Române, 2010, p. 147.

„cruce” putând fi o etimologie populară provenită din *crușe „sânge, sângeriu”. Semnificația se regăsește și în cazul așa-zișilor frați de cruce (care se creștau la braț sau deget și își amestecau sângele). *Hypericum perforatum* era numită în Evul Mediu fuga demonum; trebuie avută, totuși, în vedere posibilitatea unei etimologii populare după un presupus *iarba crușii „planta sângelui”, date fiind coresp. rom. iarba sângelui, germ. Blut Christi „sângele lui Christos”, magh. vérű „iarba sângelui”, gr. androsaimon „sângele bărbaților”. A se vedea și crucea-voinicului.

Iarbă-de-sub-cruce (*Hypericum perforatum*): planta s-ar fi aflat sub crucea pe care a fost răstignit Isus.

Însângerată (*Orchis maculata*) < lat. sanguis; are frunzele sângeriu-pătate. Există credința că planta a crescut sub crucea pe care a fost răstignit Isus și că picături de sânge au căzut pe frunzele ei.

Părul crâjei (*Lecanora confluens* actualmente *Lecidea confluens*), consemnarea acestui fitonim este o eroare întrucât acest lichen crustos și saxicol nu are nimic comun nici cu părul omului sau animalelor nici cu părul specie vegetală. Dacă al doilea termen înseamnă cruce cf. sl. križi, istrorom. crije, atunci părul nu poate fi decât un pom, caz în care planta ar trebui să fie o specie lemnoasă. Credem că s-a petrecut o încurcătură la notarea corespondentului științific al numelui popular și că acesta aparține speciei *Rhamnus cathartica* numită și părul ciutei, iar în germ. Kreuzdorn „spinel crucii”. Nu este exclus ca al doilea termen să fi fost nu crâjei ci crușei (a se vedea acolo), chiar numele arbustului *Rhamnus cathartica*, specie care face fructe asemănătoare porumbelelor și de aceea se mai numește și porumbel.

Petimbrosă (*Cineraria cruenta* actualmente *Pericallis hybrida*, *Senecio erucifolius*, *Senecio jacobea* *Senecio rupester*, *Senecio vernalis*, *Senecio vulgaris*): I.A.Candrea³⁸ recomandă compararea cu it. pettimborsa fără a preciza semnificația termenului italian. C. Drăgulescu³⁹ a găsit fitonimul italian pettimborsa pentru *Gentiana pneumonanthe* (numită de italieni și genziana cruciata). El s-ar putea traduce „sacul pieptului” adică „plămân”, evidențiind utilizarea medicală, ca și numele științific pneumonanthe. Dar pentru nicio specie de *Senecio* nu s-a găsit vreo recomandare în boli de plămâni. Pentru

³⁸ *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”*, București, Editura Cartea Românească, 1932.

³⁹ Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

acestea se potrivește înțelesul sl. *peți* (citit *penti*) „a pune cruciș, a încrucișa”, dat fiind coresp. *cruciuliță*. Și o eventuală evoluție din francezul *petit brosse* „pensulă mică; papus”, este explicabilă din punctul de vedere al lui C. Drăgulescu⁴⁰, fiindcă avem coresp. *bătrâniș*, *moșnegei*, *bătătarnică*.

Poamă-n-cruce, < lat. *poma* „fruct, rod”, în special în Moldova „strugure, viță de vie”; *poma* este un plural de la *pomum*, subst. feminin, singular la *Pușcariu*⁴¹; o varietate de struguri.

Pristolnic (*Abutilon hybridum*, *Abutilon theophrasti*): fructele se folosesc ca *pristolnic/pistornic* sau *sigiliu* cu care se imprimă pe prescuri semnul crucii cf. sl. **pěstovnikŭ* „sigiliu” din sl. *pěsta ori* cf. sl. *prěstolnikŭ* < sl. *prěstolŭ* „pristol, masa din altar pe care se țin obiectele necesare oficerii liturghiei, altar”. Făcând legătura cu sigiliul purtat odinioară pe deget, C. Drăgulescu⁴² trimite și la sl. *pristŭ* „deget”, bg. *părten* „inel”. Pe de altă parte, *Abutilon theophrasti* este o plantă textilă și de aceea face legătura și cu sl. *prěsti* „a toarce”, rom. *pristen*, *pristelnic* „vârful fusului”.

Râjnică (*Cardamine flexuosa*, *Cardamine hirsuta*, *Cardamine impatiens*, *Cardamine pratensis*), *râjnică-de-pădure* (*Cardamine impatiens*): cf. slov. *žerušnica* (*Cardamine spp.*). Rușii au pentru speciile de *Camelina*, înrudite cu *Cardamine*, fitonimul *rîjik*, iar lituanienii le numesc *rėž(i)ukas* speciile de *Rorippa*, și ele din aceeași familie, Cruciferae (actualmente Brassicaceae). Fiindcă toate speciile au petalele dispuse în cruce nu trebuie exclusă nici originea fitonimului *râjnică* < **crâjnică* din sl. *križi* „cruce”. Întâmplător, sau nu, o serie de plante din aceeași familie (*Brassica juncea*, *Brassica juncea*, *Brassica chinensis*) aveau în v.ind. numele *rājikā*, *rājaka*, *rājihā*.

Rîjnică (*Isatis tinctoria*): fiind o cruciferă înrudită cu *Cardamine* (a se vedea *râjnică*), cu *Camelina* (rus. *rîjik*) și cu *Rorippa* (lit. *rėžiukas*), putem considera că fitonimul este slav și se circumscrie celorlalte, mai ales celor ce desemnează ultimele două genuri care includ specii cu flori galbene ca și *Isatis*.

Sângele-voinicului (*Chelidonium majus*): < lat. *sanguis*; se poate spune că are vârful frunzei în formă de cruce dar și produce un latex portocaliu, motiv pentru care are și numele

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Apud* Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2002, p. 613.

⁴² Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

rom. sângele voinicului, magh. vérehulló virág, germ. Blutkraut. Dacii îi spuneau krustane cu presupusul sens „(plantă) cu sânge” (C. Drăgulescu, R. Drăgulescu, 2000). Posibil ca protoromânii să fi receptat krustane ca însemnând „cruce” sub influența sl. kristŭ „cruce”, bg. krŭstak „cruce, rus., ucr. krestitiŭ „a face semnul crucii”; pentru voinic a se vedea crucea-voinicului (2).

Sclipeții-crucii (*Potentillas erecta*): plantele au flori sclipitoare cf. (m)gr. stilbo „a luci” și rad. i.-e. *stilp-, *stilb- „a sclipi, a luci” din care rom. a sticli, dar în unele cazuri (specii de *Potentilla*) avem o modofocaresemantică de la a sclinti la a sclipi sau invers. Ar putea fi chiar o etimologie populară după scr. sklop „îmbinare”, sklopati „a asambla, a împreuna”, aluzie la utilizarea unor specii de *Potentilla* la fracturi/sclintiri. Are patru petale galbene dispuse în formă de cruce.

Spinul-crucii (*Rhamnus cathartica*), se numea în lat. med. spina cervina (la Dioscorides lat. spina cervalis, spina alba, gr. leucacantha) din care și it. spino cervino, germ. Hirschdorn, engl. buckthorn, magh. szarvas tövis etc. Pare a fi un calc după germ. Kreuzdorn, dar poate fi numită astfel fie fiindcă spinii formează cu ramul, pe care se află, o cruce, fie pentru că se spune că cununa lui Isus, răstignit pe cruce, ar fi fost împletită din ramuri ale acestui arbust; italienii îi spun spino di Christo.

Troițe, troițele (*Saxifraga aizoon* actualmente *Saxifraga paniculata*): posibilă etimologie populară după un termen prelatin cu originea în rad. i.-e. *ter- „tare” dar și „a pătrunde, a străbate”, aluzie fie la consistența frunzelor, fie mai ales la capacitatea de a străpunge stâncile, cf. cu numele științific *Saxifraga* „sparge stâncă”, germ. Steinbrech, rus. kamnelonka, pol. skalnica, lit. akmenlaužis, let. akmenlauzes ș.a.. De comparat cu subst. troiță „lumânare împodobită cu care se merge la biserică de Bobotează”, cf. troiță „crucifix; triptic < sl. troica, aluzie la aspectul plantei. Tot atât de bine am putea afirma că este vorba despre o etimologie populară după un termen cu semnificație asemănătoare numelui științific *Saxifraga*, dat fiind tracul thrattes „piatră” și dac. zela „plantă”.

Vița cruce, cruce întoarsă, cruciță, crucișoară, cruciuliță.

Zbârciog(i) (*Gyromitra esculenta*, *Maublancomyces gigas*, *Morchella conica*, *Morchella esculenta*), **zbârciog corcit** (*Mitrophora semilibera*) < corci „corecitură, hibrid”, cf. magh. korcs sau, cum presupune Al. Ciorănescu, din rom. a cruci, a încrucia „a

hibrida”, miconim livresc după un alt nume științific al ciupercii, *Morchella hybrida*; a se vedea corcani.

Ziua Crucii (*Aster salignus*): < lat. die și lat. crux, crucis, -cem, aluzie la înflorirea târzie a plantei, în preajma zilei de 14 septembrie, când este celebrată această sărbătoare.

Analizând motivele denominative, obținem următorul tablou:

Plante cu miros plăcut	Plante denumite astfel după aspect	Explicație de natură lingvistică	Explicație medicinală, plante de leac sau ocrotitoare
<i>Aerel</i>	<i>Aerel</i>	<i>Aerel</i>	<i>Aliluia</i>
<i>Angelică</i>	<i>Aliluia</i>	<i>Angelică (+ variantele)</i>	<i>Bisericuțe</i>
	<i>Angelică(+ variantele)</i>	<i>Cărstăneasă(+ variantele)</i>	<i>Cruce-mică</i>
	<i>Bisericuțe</i>	<i>Creastă</i>	<i>Crucea-cea-mare</i>
	<i>Castravan</i>	<i>Crucea-feciorului</i>	<i>Crucea-spinării</i>
	<i>Cărstăneasă(+variantele)</i>	<i>Crucea-pământului</i>	<i>Crucea-voinicului</i>
	<i>Cruce</i>	<i>Crucea-Sfântului-Petru</i>	<i>Foaia-crucii</i>
	<i>Buruiene-sfinte</i>	<i>Crucea-voinicului</i>	<i>Iarba-crucii</i>
	<i>Crucea-florilor</i>	<i>Cruce-de-fier</i>	<i>Însângerată</i>
	<i>Crucea-cea-mare</i>	<i>Cruciță</i>	<i>Pistolnic</i>
	<i>Crucea-mare</i>	<i>Cruciuliță</i>	<i>Spinul-crucii</i>
	<i>Crucea-pământului</i>	<i>Iarba-crucii</i>	<i>Ziua-crucii</i>
	<i>Crucea-păștii</i>	<i>Crucișor</i>	
	<i>Crucea-pâinii</i>	<i>Cruciță</i>	
	<i>Crucea-popii</i>	<i>Cruciulițe</i>	
	<i>Crucea-rușilor</i>	<i>Crușei</i>	
	<i>Crucea-spinării</i>	<i>Crușin</i>	
	<i>Crucea-untului</i>	<i>Cuscrișor(i)</i>	
	<i>Crucea-vacii</i>	<i>Cuțcrișoară</i>	
	<i>Crucea-voinicului</i>	<i>Foaia-crucii</i>	
	<i>Cruce-de-piatră</i>	<i>Iarba-crucii</i>	
	<i>Cruce-mare</i>	<i>Însângerată</i>	

	<i>Cruce-mică</i>	<i>Părul-crâjei</i>	
	<i>Cruceliță</i>	<i>Petimbroasă</i>	
	<i>Crucița-muntelui</i>	<i>Sânginel</i>	
	<i>Cruciuliță</i>	<i>Spinul-crucii</i>	
	<i>Cruciuliță-de-munte</i>	<i>Troițe</i>	
	<i>Cruciuliță-lânoasă</i>	<i>Zbârciogi</i>	
	<i>Cruciliță-păroasă</i>		
	<i>Cruciulițe</i>		
	<i>Cruțătea</i>		
	<i>Iarba-crucii</i>		
	<i>Poamă-n-cruce</i>		
	<i>Pristolnic</i>		
	<i>Râjnică</i>		
	<i>Rijnică</i>		
	<i>Sclipeții-crucii</i>		
	<i>Spinul-crucii</i>		
	<i>Troițe</i>		
	<i>Viță-cruce</i>		

Majoritatea fitonimelor sugerează, așadar, aspectul fizic al plantelor, urmând ca număr cele care au o explicație lingvistică, fie că este vorba despre un termen livresc, fie o etimologie populară, o confuzie etc. De foarte multe ori apare legătura cu radicalul *cruș-*, cu înțelesul de „însângerat, înroșit”. În aceste cazuri, termenul *cruce* face referire fie la un eveniment petrecut la momentul Răstignirii Mântuitorului, fie la „încrucșare, răscruce, hibrid, amestecare”.

Așa cum observa Ioan Milică⁴³, în cazul multora dintre chestiunile legate de sursele denominative pe baza cărora s-au constituit atât vocabularele etnobotanice ale limbilor cât și nomenclaturile științifice, observația de fond ar fi aceea că, în procesul de evoluție cultural-istorică a civilizației umane, modelele denominative științifice, ale căror origini sunt

⁴³ Ioan Milică, *Imaginarul creștin în denumirile populare românești de plante*, <http://www.cntdr.ro/sites/default/files/cs2013/cs2013a25.pdf>, accesat la 9 octombrie 2016.

indiscutabil legate de modelele denominative empirice, s-au convenționalizat și s-au autonomizat, influențind, la rândul lor, sferile denumirilor populare. În privința sursei denominative reprezentată de credințele religioase, sursă prezentă atât în tiparele nomenclaturii științifice cât și în cele ale vocabularelor etnobotanice, ar fi important să observăm că aceasta are în cele două tipuri de modele denominative relevanță și pregnanță distincte. Pentru modelul savant, acest izvor al numirii este astăzi periferic; în schimb, în vocabularele etnobotanice ale multor limbi, el este una din sursele de numire dominante⁴⁴.

BIBLIOGRAPHY:

- Barițiu, Gh., *Vocabulariu de numele plantelor transilvane, românesc, latinesc (după sistema lui Linné), nemțesc și unguresc*, în *Calendariu pentru poporul român pe anul 1858*, 23-25 și pe anul 1858, 15-32, Braşov.
- Bejan, Dumitru, *Nume românești de plante*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.
- Bidu-Vrănceanu, A., Călărașu, C., Ionescu Ruxăndoiu, L., Mancaș, M., Pană Dindelegan, G., *Dicționar de Științe ale Limbii*, București, Editura Științifică, 1997; București, Editura Nemira, 2001, reeditat în 2005.
- Borza, Al. *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei R.S.R., 1968.
- Bruck, Gabriele vom, Barbara Bodenhorn (ed.), *The Anthropology of Names and Naming*, Cambridge University Press, 2006.
- Butură, V., *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- Butură, V., *Enciclopedie de etnobotanică românească II. Credințe și obiceiuri despre plante*, Paris, 1988.
- Candrea, I. A., Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”*, București, Editura Cartea Românească, 1932.
- Chivu, Gh., *Limba română, de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

⁴⁴ *Ibidem*.

- Chivu, Gheorghe, *Dictionarium Valachico-Latinum. Primul dicţionar al limbii române*, studiu introductiv, ediţie, indici şi glosar de Gh. Chivu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.
- Chivu, Gheorghe, *Nume de plante în Dictionarium valachico-latinum, în Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze, Actele celui de al 9-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, I, Editura Universităţii din Bucureşti, 2010, p. 333-340.
- Chivu, Gheorghe, *Nume de plante în texte româneşti vechi*,
http://onomasticafelecan.ro/iconn2/proceedings/9_04_Chivu_Gheorghe_ICONN_2.pdf, accesat la 9 octombrie 2016.
- Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, 2002.
- Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1931.
- Dicţionarul etimologic al limbii române*, I (A-B), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.
- Dicţionarul etimologic al limbii române*, II (C-cizmă), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015.
- Dicţionarul limbii române*, (în XIX volume), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.
- Drăgulescu, Constantin, *Dicţionar de fitonime româneşti*, Sibiu, Editura Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu, 2014.
- Drăgulescu, Constantin, *Dicţionarul explicativ al fitonimelor româneşti*, Sibiu, Editura Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.
- Drăgulescu, Constantin, Radu Drăgulescu, *Contribuţii la cunoaşterea limbii geto-dacilor. Denumirile dacice de plante*, Sibiu, Editura Universităţii „Lucian Blaga”, 2000.
- Drăgulescu, Constantin, Drăgulescu, Radu, 2014, *Consideraţii asupra unor lexeme daco-geto-trace*, Sibiu: Editura Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu.
- Gledhill, David, *The Names of Plants*, fourth edition, Cambridge University Press, 2008.
- Gorovei, A., *Credinţe şi superstiţii ale poporului român*, Bucureşti. Editura Vestala, 2103.
- Hasdeu, B.P., *Etymologicum Magnum Romaniae*, Bucureşti, 1894.
- Marian, Simion Florea, *Botanica poporană română*, vol. I Suceava, Editura Muşatinii, 2008, vol. II-III, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.

- Milică, Ioan, *Imaginarul creștin în denumirile populare românești de plante III*, în *Limba Română*, nr. 5, anul XXIV, 2014 și <http://www.cntdr.ro/sites/default/files/cs2013/cs2013a25.pdf>.
- Musselman, Lytton John, *A Dictionary of Bible Plants*, Oxford University Press, 2012.
- Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român. Adunate și așezate în ordine mitologică*, 2 vol., București, Editura Saeculum Vizual, 2008.
- Pamfile, Tudor, *Mitologia poporului român*, 2 vol., București, Editura Vestala, 2008.
- Quattrocchi, Umberto, *CRC World Dictionary of Grasses. Common Names, Scientific Names, Eponyms, Synonyms and Etymology*, Vol. I. A-C, vol. II. E-O, vol. III. P-Z, Boca Raton, London, New York, CRC Taylor & Francis Group, 2006.
- Russu, I. I., *Etnogeneza românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
- Sporiș, Valerica, *Note pe marginea naturii adjectivului din perspectiva relației cu substantivul, verbul și adverbul*, http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari2/Valerica%20Sporis.pdf.
- Terian, Simina, „Premise pentru o poetică a textemelor”, in: *EITM5*, Târgu Mureș http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part41.pdf.
- Terian, Simina-Maria, *Textemele românești. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale*, Iași, Institutul European, 2015.
- Vinereanu, M., *Dicționarul etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, București, Editura Alcor Edimpex, ed. a 2-a, 2009.
- Watts, Donald C., *Elsevier's Dictionary of Plant Lore*, Amsterdam, Boston, Heidelberg, London, New York, Oxford, Paris, San Diego, San Francisco, Singapore, Sydney, Tokyo, Elsevier, 2007.